

Vloga in pomen spolnih stereotipov v samopodobi učencev in učenk

Franc Cankar, Branko Slivar, Vlado Milekšič
Zavod RS za šolstvo
Poljanska 28
1000 Ljubljana
e-mail: franc.cankar@zrss.si

IZVLEČEK

Dečki in deklice se pod vplivom socialnega okolja že od ranih let učijo spolno specifičnih norm, pravil in vrednot. Odraščajo v jasno usmerjenem in razmejenem svetu spolne dualnosti. V prizadevanjih za "pravilnim" ravnanjem prevzemajo razširjene predstave in razvijajo samopodobo – vedenja, emocije in pomen, ki ga vsak od njih povezuje z lastno osebo – skladno z veljavno podobo moškosti in ženskosti. V primerjalni študiji smo ugotavljali, kako področje prostočasovnih dejavnosti, domačega in šolskega dela ter lastnosti, značilnosti in ravnanja vrednotijo štirinajstletni učenci in učenke slovenskih, avstrijskih in hrvaških osnovnih šol. Rezultati kažejo, da so odgovori sedmošolk in sedmošolcev visoko povezani s težnjami spola glede samopodobe in glede domnevne samopodobe nasprotnega spola.

Ključne besede: učenci, učenke, prosti čas, šolske dejavnosti, domače dejavnosti, lastnosti, značilnosti, stereotipi.

ABSTRACT

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SEXUAL STEREOTYPES IN PUPILS' SELF ESTEEM

Under the influences of the social environment, boys and girls learn their sex roles, specific rules and values from the early childhood. They grow up in the world of clear sexual duality. In their effort to act "right" they adopt the widespread conceptions and develop their self-image: behaviour, emotion, and the role that each of them connects with his/her own self, in accordance with the accepted image of male and female. In the comparative study, we tried to determine how fourteen-year-old schoolboys and schoolgirls in Slovene, Austrian and Croatian primary schools

evaluate the field of activities in one's free time, home and schoolwork, and personal traits, characteristics and conduct. The study gives important information about the image of schoolboys and schoolgirls in seventh grade. It reveals that the girls' answers are closely related to the sexual tendency of self-image and the image of the opposite sex.

Key words: pupils, field of activities, free time, home and schoolwork, personal traits, characteristics, stereotypes.

Uvod

V naši vsakdanji zavesti imamo jasne in prepričljive predstave o tem, kaj je ženskost in kaj moškost. Skladno s temi podobami razvrščamo naše zaznave. Razlike med spoloma, idealiziranje in določanje, kaj sme tipični moški, kaj tipična ženska, je kot socialno kategoriziranje zasidrano globoko v vsakdanji zavesti in zaradi tega del socialnih mitologij. Čeprav se je znanost s problematiko razlik med spoloma v zadnjih desetletjih precej ukvarjala, nekateri avtorji (Dietzen, 1993, Eckes, 1997) menijo, da so ugotovitve in rezultati študij o tej tematiki še vedno skromni, fragmentarni in enostranski.

Sociologi označujejo spolne stereotipe kot kognitivne strukture, ki vsebujejo socialno opredeljeno znanje o karakterističnih značilnostih žensk oziroma moških (Ashmore, Del Boca, Wohlers, 1986, Deux, 1984). Gre za pomembne pomenske sheme, ki regulirajo ravnanje. Temeljijo na vzorcih zaznavanja, na osnovi katerih posamezniki organizirajo svoje socialne izkušnje. Reducirajo veliko število pričakovanih ravnanj in razvrščajo pomembne vzorce ravnanja. Stereotipi izražajo vzorce kulturnega pomena, ki omogočajo obojestransost v ravnanju posameznikov. Kulturni in socialni pomeni spola vplivajo na stališča posameznika. Izražajo njegova pričakovanja in tvorijo strukturo potreb pri moških in ženskah ter predstavljajo del individualne spolne identitete.

O socialni spolni identiteti lahko kaj zvedemo šele potem, ko poznamo kompleksne procese, v katerih so skonstruirane spolne podobe in pomeni, ki so sestavni del socialne kot tudi individualne spolne identitete. Spolne predstave zaradi tega niso le pridobljene in pasivno skonstruirane, pač pa tudi izdelane v odnosih med spoloma. Spol je torej več kot razlika med moškim in žensko na osnovi njihovih telesnih razlik. Kategorija spola je mnogo bolj socialni, kulturni in simbolični organizacijski princip v naši družbi. Spolne podobe vsebujejo primerljive stabilne predstave, ki se bodo obdržale, ker na eni strani omogočajo socialne orientacije, na drugi strani pa vzdržujejo nadaljnjo neenakost in razliko v moči med moškimi in ženskami.

Izhodišča študije

Mladi se v skladu z ideali, orientacijami in vsakodnevnimi opravili, hkrati pa tudi v skladu z njihovimi sposobnostmi in znanjem, zanimajo za določena področja in

dejavnosti. Področja, s katerimi se ukvarjajo, lahko interpretiramo kot polje akcije, v kateri predstavljajo sebe glede na spolni koncept, kar povzroča njihova specifično pogojena pričakovanja. Atraktivnost določenega področja je velika, če se ujema s samopodobo, ki ustreza predstavam in željam glede lastne osebnosti in telesnosti.

Kako področja vidijo učenci in učenke, pomembno vpliva na vse interakcije socialnega okolja. Gre za menjajoče procese med učenci in učenkami ter okoljem, ki vplivajo na njihovo interakcijo in ravnanje v kontekstu socializacije. Odgovori učencev in učenk na zastavljena vprašanja temeljijo na predelavi spolnih stereotipov in s tem vplivajo na njihovo samopodobo in podobo drugih. To pogojuje posameznikovo ukvarjanje s področjem, hkrati pa vpliva na podobo celotnega področja. V vsakodnevnem ravnanju se eksistirajoča spolna hierarhija nadaljuje in lahko podpira dejstvo, da se spola predstavljata na kvalitativno drugačen način. Spol je torej visoko pomemben za samozaznavanje v vseh interakcijah, še zlasti pri zaznavanju nasprotnega spola.

V primerjalni študiji smo ugotavljali, kako področje prostočasovnih dejavnosti, domačega in šolskega dela ter lastnosti, značilnosti in ravnanja vrednotijo štirinajstletni učenci in učenke slovenskih, avstrijskih in hrvaških osnovnih šol. Zanimalo nas je, katere dejavnosti in kakšne značilnosti oziroma lastnosti pripisujejo sebi oziroma drugemu spolu. Ali so med njimi razlike in kaj jih pogojuje? Cilji študije so bili naslednji:

1. Kakšne prostočasovne dejavnosti izbirajo učenci in učenke zase oziroma za nasprotni spol, v čem se ločijo in kaj pogojuje izbiro?
2. Kako učenci in učenke vrednotijo področje domačega dela; kaj je primerno za fante, kaj za dekleta?
3. Kako učenci in učenke vrednotijo področje šolskega dela; kaj bolje obvladajo fantje, kaj dekleta?
4. Katere lastnosti, značilnosti in ravnanja si pripisujejo učenci in učenke; katere od teh razsežnosti so primerne za nasprotni spol?
5. Ali obstajajo razlike v vrednotenju naštetih dejavnosti oziroma značilnosti med učenci in učenkami, ki živijo v mestnem oziroma v podeželskem okolju?
6. Ali obstajajo razlike v vrednotenju naštetih dejavnosti oziroma značilnosti med učenci in učenkami, ki živijo v Sloveniji, Avstriji in na Hrvaškem?

Metode

Vzorec merjencev

Anketiranje je bilo opravljeno v Sloveniji, Avstriji in Hrvaški v januarju in februarju mesecu 2003. V vsaki državi smo v študijo zajeli po 5 osnovnih šol, izbranih v pretežno urbanih naseljih in 5 šol, izbranih v pretežno kmečkem zaledju. Šole so bile izbrane slučajno, vendar tako, da smo upoštevali specifično bivalnega okolja. Mestne šole smo izbrali v Ljubljani, v Celovcu in v Zagrebu, podeželske šole pa v pretežno kmečkem zaledju (Slovenija, Hrvaška) oziroma na mestnem obrobju (Avstrija).

Načrtovali smo, da se bo iz vsake od 5 šol anketiranja udeležilo po 20 učencev in 20 učenk, starih štirinajst let (sedmi razred). Dokončno skupno število merjencev v vzorcu, na katerem smo opravili obdelavo podatkov, je znašalo 1130; od tega je 585 učencev in 545 učenk. 51,2 odstotka jih je obiskovalo šole v mestih, 48, 8 odstotka pa podeželske šole.

Vzorec spremenljivk in način zbiranja podatkov

Kot izhodišče za sestavo vprašalnika smo se zato oprli na podobne poskuse Valtina in Klopffleischa (1996), Biskupove in Pfistrove (1991, 1999) ter Zipprichove (2001), ki so v študijah zajeli le določena posamezna področja. Vprašalnik, s katerim smo ugotavljali, kakšne dejavnosti in kakšne lastnosti oziroma značilnosti pripisujejo učenci in učenke sebi oziroma drugemu spolu, sestavljajo štiri podprostor:

1. Področje prostočasovnih dejavnosti (športne dejavnosti, kulturne dejavnosti)
2. Področje domačega dela.
3. Področje šolskega dela.
4. Področje lastnosti, značilnosti in ravnanj.

Metode obdelave podatkov

Za vse v raziskavi uporabljene spremenljivke so bili najprej s standardnimi postopki dobljeni osnovni deskriptivni statistični parametri. Veljavnost merskega inštrumenta je bila definirana s komponentnim modelom faktorske analize, z metodo multivariantne analize variance pa smo ugotovili obstoj statistično značilnih razlik vseh skupin merjencev in izpostavili tiste dimenzije, ki največ prispevajo k temu, da so razlike med vzorci merjencev statistično značilne.

Rezultati in interpretacija

Interpretacija je opravljena tako, da najprej interpretiramo osnovna izhodišča distribuiranosti spremenljivk po posameznih prostorih. Pri primerjavi rezultatov smo se osredotočili predvsem na odgovore, ki so po ocenjeni stopnji značilnosti na prvih petih mestih. V nadaljevanju predstavljamo ugotovitve, ki kažejo, v katerih dimenzijah se učenci in učenke ločijo glede na državo, kraj bivanja in spol.

Predstave učenk in učencev o lastnem in nasprotnem spolu

Najprej pogledjmo **športno področje**. Analiza je pokazala, da je izbira športnih zvrsti pri sedmošolcih obeh spolov v vseh treh državah povezana s precejšnjim obsegom tako ženskih kot moških stereotipov, ki imajo osnovo v socialno kulturnih okoliščinah v posamezni državi. Za fante so značilni zlasti športi kot plavanje, nogomet, mali nogomet, košarka, za dekleta pa zlasti ples, badminton, ritmična gimnastika, odbojka in odbojka na mivki. Športne dejavnosti, ki so dominantne znotraj ene spolne skupine, niso zaželjene pri nasprotnem spolu. Podobno ugotavlja Zipprichova (2001). Dekleta so nekoliko bolj odprtega duha in se zanimajo tudi za fantovske športe, medtem ko fantje v manjši meri sprejemajo »dekliške« športe. Jasno je, da je zmožnost v polju športa glavni deskriptor spolno pogojenega koncepta. Ukvarjanje s športom je pri fantih združeno z zahtevami po »velikem atletstvu« in igra z vidika moške identitete pomembno vlogo v njihovem samozadovoljstvu.

Med prostočasovne dejavnosti smo poleg športa uvrstili tudi **kulturne dejavnosti in prireditve**. Tako kot na športnem področju so odgovori učencev in učenk tudi na kulturnem področju visoko povezani s težnjami spola glede samopodobe in glede domnevne samopodobe nasprotnega spola. Tako fantje kot dekleta vseh treh držav menijo, da je zanje zlasti primerno obiskovanje kina, domačih zabav, diskov, pop koncertov, gledanje televizije in obiskovanje knjižnice. Fantje visoko uvrščajo še obiskovanje športnih prireditev. Manj primerno za oba spola pa je z manjšimi odstopanji predvsem obiskovanje gledališča, slikarskih razstav in koncertov resne glasbe, sodelovanje v dramski skupini in v pevskem zboru.

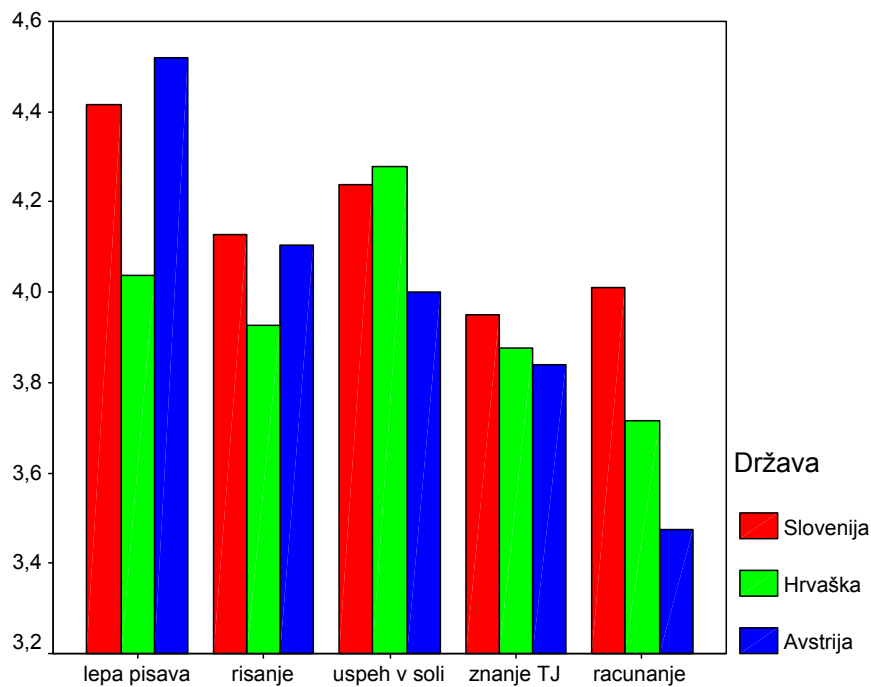
Glede **domačih opravil**, primernih za dekleta, večje soglasje dosegajo učenci slovenskih in avstrijskih šol. Kot najprimernejša opravila izpostavljajo kuhanje, nakupovanje živil, pospravljanje stanovanja, sesanje prahu in zalivanje rož. Nekoliko

nižje vrednosti so pri vseh domačih opravilih izražene pri hrvaških učencih. Manj primerna za dekleta pa so popravila pri vzdrževanju doma, košenje trave okrog doma in vožnja z motornim kolesom. Dekleta menijo, da je za njihove vrstnike zlasti primerno sesanje prahu v stanovanju, delo na vrtu in tudi pospravljanje stanovanja. V trditvah ponovno izstopajo Slovenke, sledijo jim Avstrijke in z nekoliko nižjimi vrednostmi hrvaške vrstnice.

Domača opravila, razdeljena na tista, ki so primerna za moške in ženske, so običajno povezana s številnimi, v družbi globoko zakoreninjenimi stereotipi. Razlogi so številni. Odvisni so od ekonomske situacije in položaja moškega in ženske v družini do delitve vlog in načina življenja. Ne tako zelo polarizirane, pa vendarle prisotne razlike deklet in fantov glede delitve domačih opravil niso presenetljive, kajti danes verjetno le redki pari odigravajo bolj ali manj čiste tradicionalne vloge v družini. Očitno je, da ima odločilno vlogo pri tem družbeno gledanje na določen pojav.

Stereotipno podobo, običajno pripisano deklicam in dečkom, kaže tudi **področje šolskih spretnosti**. Učenci pripisujejo učenkam zlasti lepo pisavo, njihove vrstnice pa se odlikujejo tudi v risanju in v šolski uspešnosti. Visoko soglasje glede prve in druge opredelitve izkazujejo zlasti učenci slovenskih in avstrijskih šol, medtem ko so hrvaški učenci ti dve področji poudarili nekoliko manj. V opredeljevanju znanja tujih jezikov, ki jih obvladajo vrstnice, so učenci vseh treh držav zmerni, vendar dokaj uravnoteženi ocenjevalci. Njihova mnenja se ponovno razpršijo pri pripisovanju matematičnih spretnosti dekletom. Slovenski učenci jim priznavajo visoko stopnjo obvladanja teh spretnosti, avstrijski učenci precej manj.

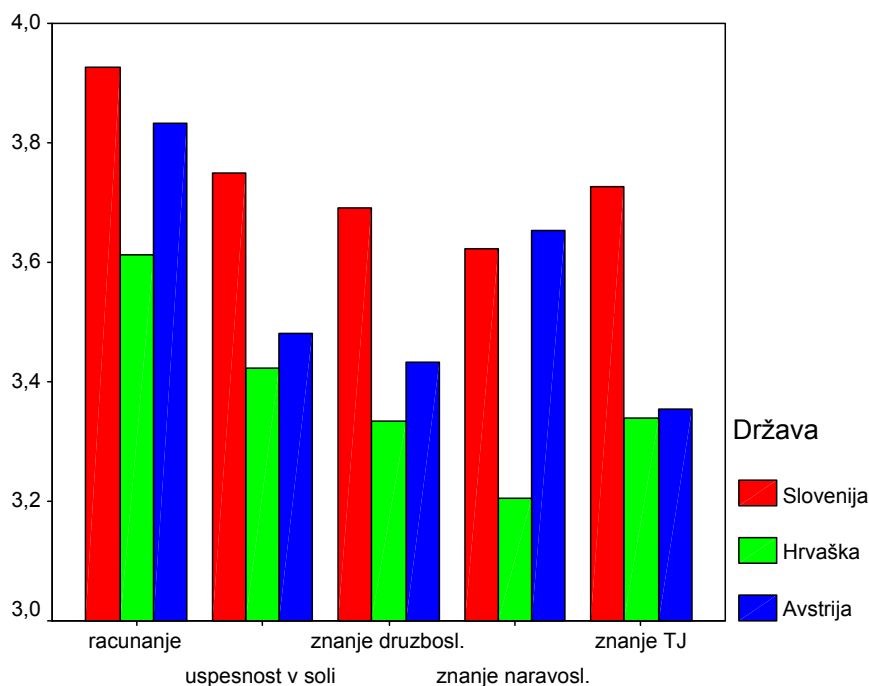
Graf 1: Šolske spretnosti in značilnosti, primerne za učenke (učenci)

Dekleta so drugačnega mnenja. Vrstnikom pripisujejo predvsem uspešnost v matematičnih spretnostih, izpostavila so šolski uspeh in znanje družboslovnih in naravoslovnih predmetov ter znanje tujih jezikov. Morda je presenetljivo, da pri vrednotenju prav vseh področij v pozitivno smer izstopajo učenke slovenskih šol. V primerjavi z vrstnicami iz Avstrije in Hrvaške so bolj prizanesljive ocenjevalke. Poudarjajo, da so tudi njihovi sošolci v šoli zelo uspešni, še zlasti so jim pripisale znanje tujih jezikov. Zanimivo je, da so v tej dimenziji avstrijske in hrvaške učenke precej bolj zadržane in povsem izenačene. Kot bolj kritične ocenjevalke svojih moških vrstnikov pa v vseh dimenzijah hkrati izstopajo zlasti učenke hrvaških šol.

Graf 2: Šolske spretnosti in značilnosti, primerne za učence (učenke)

Na koncu pogledjmo še, kako so učenci oziroma učenke ocenile nekatere **osebnostne lastnosti, značilnosti in ravnanja**, tako pri sebi kot pri nasprotnem spolu. Učenci slovenskih osnovnih šol menijo, da so za njihove vrstnice najbolj značilna skrb za lepo telo in za zunanji izgled, rade pa tudi klepetajo po telefonu in se družijo z vrstnicami. Prav tako jim fantje ne odrekajo nežnosti. Podobno ocenjujejo tudi učenci iz hrvaških in avstrijskih osnovnih šol, le da poslednji pri vrstnicah zelo močno izpostavljajo zlasti klepetanje po telefonu, njihov zunanji izgled in skrb za lepo telo. Naštete značilnosti in ravnanja še višje ocenjujejo učenci hrvaških in avstrijskih šol. Zlasti slednji pri dekletih izredno visoko poudarjajo značilnosti kot skrb za lepo telo, zunanji izgled in klepetanje po telefonu.

Pri ocenjevanju lastnosti, značilnosti in ravnanj vrstnikov slovenske učenke menijo, da njihovi sošolci predvsem radi počenjajo neumnosti, hočejo imeti vedno prav in biti vedno prvi, so včasih agresivni, a tudi vljudni. Njihovim mnenjem se pridružujejo vrstnice iz Hrvaške in Avstrije, vendar pa slednje močno poudarjajo trditev, da njihovi vrstniki počenjajo neumnosti, vendar ne želijo biti vedno prvi. Rezultati kažejo, da fantje ne glede na nekatere razlike in odstopanja izražajo zelo jasna pričakovanja glede deklet. Njihova pričakovanja so do neke mere pogojena z njihovim razvojnim obdobjem, hkrati pa umeščena v družbeni kontekst, ki od ženske zahteva lepo telo in

ustrezno skrb zanj. Stereotipno podobo fantov, ki so otročji, sem ter tja agresivni in hočejo imeti vedno prav pa izražajo tudi dekleta.

Analiza razlik med državami, krajem bivanja in med spoloma v dimenzijah, ki opredeljujejo prostočasovne dejavnosti, področje domačega in šolskega dela ter področje lastnosti, značilnosti in ravnanja

V nadaljevanju smo z uporabo multivariantne analize variance ugotavljali razlike v latentnih dimenzijah, ki opredeljujejo prostočasovne dejavnosti (športne, kulturne dejavnosti), področje domačega in šolskega dela ter področje lastnosti, značilnosti in ravnanja, ki se pojavljajo med državami, krajem bivanja in med spoloma.

Poglejmo najprej razlike med državami (tabela 1). Na osnovi dobjenih rezultatov lahko ugotovimo, da med državami obstajajo statistično značilne razlike v opredelitvah fantov in deklet v vseh šestih podprostorih. Ne glede na to, da danes predstavljajo Avstrija, Hrvaška in Slovenija relativno zaokrožen kulturni prostor, so različno niansirani pogledi o tem, katere dejavnosti so primerne za dekleta in katere za fante, prisotni. Eden od odločujočih dejavnikov pri tem je kulturna orientacija posamezne države glede določenega pojava. Katere športne in kulturne dejavnosti, katera domača opravila, šolske spretnosti in lastnosti, značilnosti ter ravnanja mladih so primerna za dekleta, katera za fante je očitno povezano s številnimi stereotipi, ki so bolj ali manj zakoreninjeni v izbranih državah in povezani s položajem moških in žensk v teh državah. Vsaka družba močno pritiska na svoje člane, da poudarjajo razlike med spoloma. Lahko spremeniš ali vplivaš na posameznika, na spremembo gledanja družbe kot celote zelo težko.

Eden od ključnih dejavnikov, ki v vsaki družbi (državi) vpliva na različno opredeljevanje učenk in učencev do dejavnosti, ki so primerne za učence oziroma učenke, je bivalno okolje. Le-to vpliva na njihov način življenja in se v določenem prostoru vedno kaže kot fizična, socialna in kulturna spremenljivka. Znotraj tega gotovo ni mogoče zanemariti tistih dejavnikov, ki posredujejo med otroštvom in odraslostjo in ki delno nadaljujejo delo družine. Pri tem je verjetno najpomembnejša šola, ki mladim več kot pol dneva daje mrežo za vgrajevanje najrazličnejših izkušenj. Običajno so deklice in dečki že od vrtca vzgajani za tradicionalne ženske oziroma

moške vloge. Določen stereotip, ki jim ga posredujejo odrasli, ponavljajo in se ga naučijo. Pri treh ali štirih letih imajo že isti stereotip kot odrasli (Trautner, 1994).

Za razumevanje razlik, ki se pojavljajo v opredeljevanju dejavnosti, primernih za učence in učenke, pomembno vlogo igra tudi kraj bivanja (tabela 2). Glede na to, da je pri analiziranju stereotipov treba upoštevati uveljavljanje kulturnega in vrednotnega relativizma, ki je značilen za sodobno družbo, bivalnega okolja ni mogoče izključiti. Bivalno okolje opredeljuje način življenja učencev in učenk kot posameznikov in skupine ljudi v kraju bivanja, ki jih fizično združuje naselje in ki se v določenem prostoru kaže kot socialna in kulturna spremenljivka. To je še posebej pomembno, saj so bili učenci in učenke, ki so vrednotili dejavnosti, primerne za dekleta oziroma fante, izbrani iz okolij v pretežno urbanih naseljih oziroma v pretežno kmečkem zaledju.

Tabela 1: Razlike med državami

Spremenljivka	Skupina	F	Q
individualni športi	Učenke	22,8	.00
kolektivni športi	učenke	9,6	.00
kulturne dejavnosti	učenke	15,5	.00
domače delo	učenke	29,8	.00
šolsko delo	učenke	16,4	.00
osebnostne lastnosti	učenke	5,2	.00
individualni športi	učenci	7,8	.00
kolektivni športi	učenci	31,7	.00
kulturne dejavnosti	učenci	44,9	.00
domače delo	učenci	49,0	.00
šolsko delo	učenci	16,5	.00
osebnostne lastnosti	učenci	20,6	.00

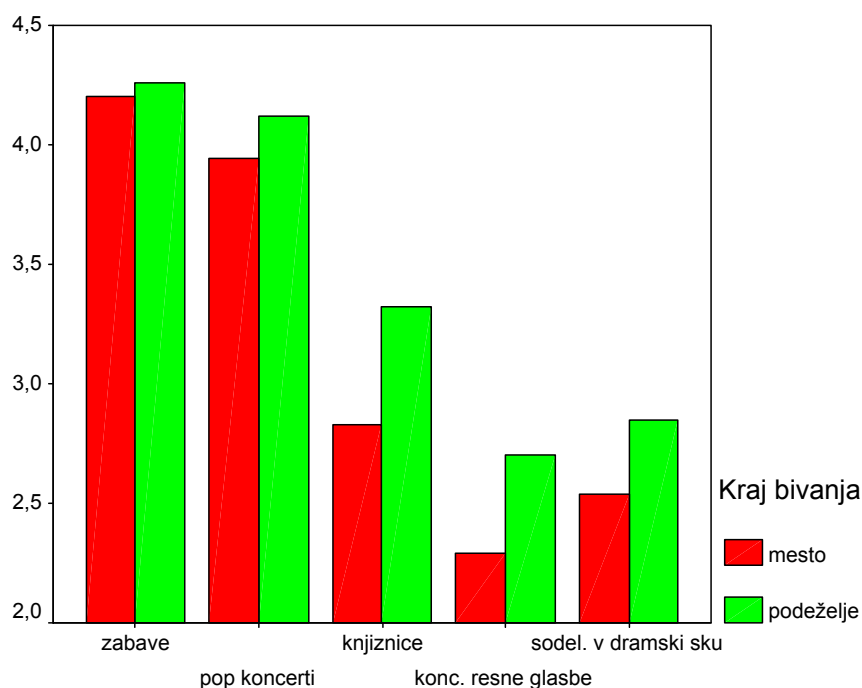
lastnosti

Wilks Lambda = .00   Q = .00
F = 10.1
Df1 = 156
Df2 = 268

Ni presenetljivo, da kraj bivanja predstavlja spremenljivko, kjer obstajajo – tako pri učencih kot učenkah - statistično pomembne razlike v kulturnih dejavnostih in v domačem delu. To kaže, da življenje v različnih demografskih okoljih vpliva na to, da dekleta in fantje različno občutijo in doživljajo svet okrog sebe, na tej osnovi pa različno vrednotijo omenjene dejavnosti.

Eden od temeljnih dejavnikov, ki pogojuje različna opredeljevanja fantov in deklet zlasti glede domačih opravil, je način življenja posamezne družine. Pomembno je, kako je organizirana delitev dela v posamezni družini, kakšna domača opravila opravljajo moški oziroma ženski člani družine. Dečki in deklice se namreč v družini, kjer odraščajo, že od ranih let učijo in prevzemajo razširjene predstave spolno specifičnih norm, pravil in vrednot. V skladu s tem razvijajo samopodobo in ravnajo tako, kot njihovi pomembni moški oziroma ženski člani družine. Na to vplivajo številni dejavniki; še posebej izobrazbeni, ekonomski in socialni vidiki, ki se prepletajo in od katerih so odvisne različne možnosti, ki jih imajo mladi.

Graf 3: Kulturne dejavnosti, primerne za učence (učenke)

Tabela 2: Razlike v kraju bivanja

individualni športi	učenke	0,4	.52
kolektivni športi	učenke	1,0	.31
kulturne dejavnosti	učenke	33,3	.00
domače delo	učenke	18,8	.00
šolsko delo	učenke	0,0	.99
osebnostne lastnosti	učenke	0,2	.66
individualni športi	učenci	0,1	.76
kolektivni športi	učenci	0,5	.82
kulturne dejavnosti	učenci	30,7	.00
domače delo	učenci	0,4	.52
šolsko delo	učenci	2,0	.15
osebnostne lastnosti	učenci	8,5	.00

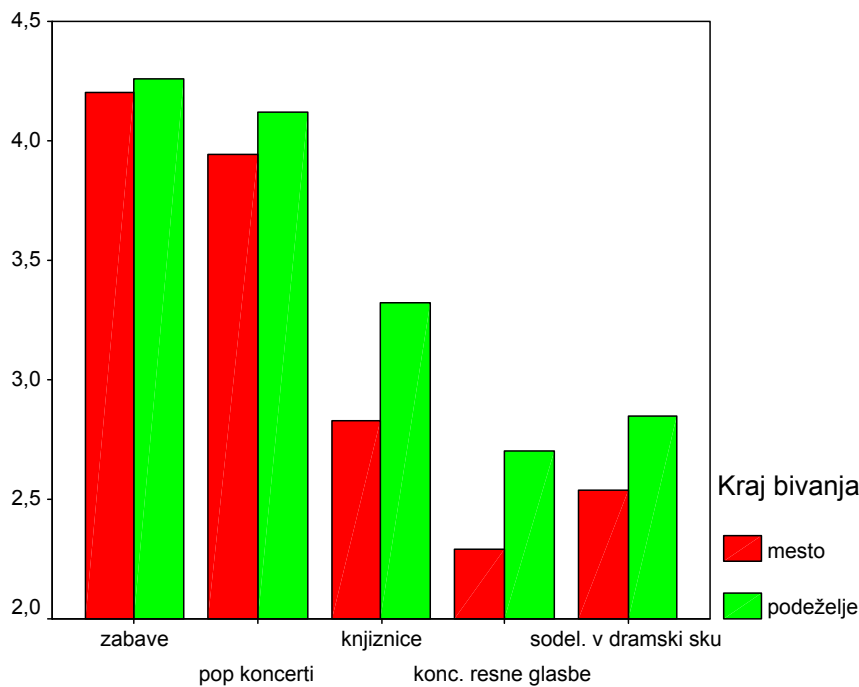
lastnosti

Wilks Lambda = .00   Q = .00
F = 9.8
Df1 = 78
Df2 = 322

V čedalje bolj odprti družbi pa tudi tradicionalne vloge znotraj družine niso več tako nujne in opravičljive kot nekdanje. Le redki pari danes odigravajo tradicionalni vloge. Vsak od članov družine, ne glede na spol, se mora kdaj pa kdaj pač znajti sam, pomiti posodo, zlikati srajco, zamenjati varovalko, počistiti stanovanje in skuhati nekakšno kosilo. Drugače ne gre. Seveda pa pri opredeljevanju, kaj je pomembno za dekleta, kaj za fante, še vedno obstojijo različni pogledi.

Pri ukvarjanju s kulturnimi dejavnostmi učencev in učenk je ključno, v kakšnih socialnih soodvisnostih bo vzpostavljen odnos do kulture. Le-ta bo tem bolj intenziven, čim bolj pomembno bo kulturno življenje v socialni sredini, čim več ga je in čim neposrednejši kontakti so pri tem v družini. Študije (Troha, 1983, Becker, 1985) kažejo, da se vrsta najljubših dejavnosti učencev, ki živijo v mestnem okolju, loči od vrste najljubših dejavnosti učencev, ki živijo na podeželju. Vprašanje je, ali gre pri tem za samonikle interese učencev, na katere okolje ne vpliva, ali pa je vpliv na vzbujanje interesov za najbolj priljubljene dejavnosti na podeželju drugačen ali gre za drugačne materialne možnosti. Dejstvo je, da je v manjših naseljih in v podeželskem okolju manj posrednikov kulturnih dejavnosti.

Graf 4: Kulturne dejavnosti, primerne za učence (učenke)

Naslednjo razsežnost, pri kateri je mogoče ugotoviti značilne razlike v dejavnostih, predstavlja spol (tabela 3). Učenke se pomembno ločijo od učencev v opredeljevanju športnih dejavnosti, primernih za nasprotni spol, domačem delu in v osebnostnih lastnostih. Pri fantih pa lahko ugotovimo značilne razlike pri kulturnih dejavnostih, šolskem delu in v osebnostnih lastnostih.

Živimo v družbi, kjer je samopodoba posameznice ali posameznika v veliki meri definirana zlasti prek telesa. Prav tako velja, da si vsi drugačni ustvarjajo predstave o svoji inferiornosti do druge, telesno »popolne« skupine ljudi. Glede na to ni presenetljivo, da so stereotipne razlike med fanti in dekleti še zlasti močno izražene v športu. Le-ta ima v življenju deklet in fantov vseh treh držav pomembno vlogo in predstavlja neke vrste modo. S športom so povezane stereotipne slike, ki se kažejo v izbiri različnih športnih zvrsti, primernih za nasprotni spol. Zanimivo je, da pri tem odstopajo zlasti dekleta. Njihove čvrste predstave o nasprotnem spolu so očitno v veliki meri povezane z morfološkimi značilnostmi in gibalnimi zmožnostmi fantov. Zmožnost je v polju športa eden od temeljnih deskriptorjev spolno pogojenega koncepta. To pogloblja asociacije, da so za fante primerni zlasti športi, temelječi na moči, vzdržljivosti in tveganju, dekletom pa ustreza expresivnost in kreativnost. Iz tega potem izhajajo spolno specifična pravila in norme glede primernosti gibalne

dejavnosti. V sozvočju z opisanimi spolnimi normami in ideali bodo potem označene tudi športne zvrsti in gibalna dejavnost, primerna za dekleta oziroma za fante.

Tabela 3: Razlike med spoloma

Spremenljivka	Skupina	F	Q
individualni športi	učenke	35.3	.00
kolektivni športi	učenke	77.5	.00
kulturne dejavnosti	učenke	0.1	.80
domače delo	učenke	17.9	.00
šolsko delo	učenke	2,9	.09
osebnostne lastnosti	učenke	25.3	.00
individualni športi	učenci	0.4	.51
kolektivni športi	učenci	0.1	.71
kulturne dejavnosti	učenci	7.6	.00
domače delo	učenci	2.7	.10
šolsko delo	učenci	24.6	.00
osebnostne lastnosti	učenci	38.3	.00

Wilks Lambda = .00   Q = .00

F = 13.8

Df1 = 78

Df2 = 331

Taka stališča deklet so bolj stvar kulturnih opredelitev družbe kot pa posledica bioloških izhodišč. Konec koncev padajo danes zadnje trdnjave moške prevlade tudi na športnem področju. Ženske se ukvarjajo z rokoborbo, boksom, igranjem rugbya, dviganjem uteži, nogometa itd., kar kaže sliko kulturnih in socialnih funkcij družbe. Očitno je, da danes niti na športnem področju, ki zaradi svoje narave najbolj

diferencira moške in ženske, razlike in vloge med spoloma niso jasno načrtane. Kljub temu pa je v naši kulturi žensko telo in gibanje še vedno sinonim za elegantno, vitko in nežno. Gre za estetske norme, zajete v medijih, ki nam narekujejo, kakšno mora biti naše telo, da velja za lepo, zapeljivo, družbeno potrjeno, zaželeno. Tak stereotip imamo izoblikovan, kajti naš okus in merila so prav tako kulturno pogojena. Medijsko so najpogosteje izpostavljeni liki gimnastičark, plesalk, zelo redko liki dvigovalk uteži, ki so v procesu treninga, ki temelji na pridobivanju mišične mase, ki je sicer pogoj za uspeh v tej panogi, izgubili skoraj vse atribute ženskega telesa. Živimo namreč v dobi ekspanzionističnega potrošništva in vizualne kulture, katere najmočnejše gibalno je manipulacija s samopodobo in v kateri je videz že zdavnaj zmagal nad vsebino (Budair, 2003). Tovrstni stereotipi in miti so trdno zakoreninjeni v družbi, ki ženske vloge producira in vzdržuje s pomočjo socializacije. Prek socializacije dobijo že majhne deklice sporočila, kako naj se obnašajo v skladu s predpisanimi normami, da bodo pozneje lažje sprejete v družbeno okolje.

Čvrste stereotipne predstave se kažejo pri dekletih tudi na področju domačega dela, za katerega je že od nekdaj značilna močno poudarjena delitev dela med spoloma. V prejšnjem poglavju predstavljena struktura dejavnosti kaže, da so dekleta vseh treh držav soglasna glede tega, da so za fante bolj primerna »moška« dela, povezana s tehničnimi domačimi opravili. Dekleta sicer fantom ne odrekajo »pravice« opravljanja splošnih gospodinjskih opravil, vendar pri tem niso dosegla večjega soglasja.

Fantje se od deklet ločijo glede določanja kulturnih dejavnosti in šolskih spretnosti, primernih za dekleta. Poleg klasičnih kulturnih dejavnosti dajejo poseben poudarek tudi sodobni zabavi mladih, izraženi v obiskovanju diskov, domačih zabav itd. Gre za kulturo mladih, ki izpostavlja in poudarja vrednote druženja in uživanja. Gre za otroke potrošniške družbe, ki se razglašajo za družbo zabave in rekreacije.

Do neke mere je specifično tudi šolsko področje, saj je stereotip o pridnih deklicah in nagajivih fantih široko znan. Najbrž bo kar držalo, da so dekleta na splošno bolj prilagodljiva šolskemu sistemu, v šoli uspešnejša in imajo med 14. in 22. letom več možnosti. Ena od študij (Mednarodna raziskava bralne pismenosti. PIRLS 2001. Pedagoški inštitut, Ljubljana) je naprimer pokazala, da deklice bolje berejo od fantov

v vseh državah, zajetih v primerjalno študijo. Očitno o svojih vrstnicah tako menijo tudi učenci.

Fantje in dekleta se med seboj značilno ločijo tudi glede pripisovanja osebnostnih lastnosti, značilnosti in ravnanj. Fantje so dekletom pripisali tipične "ženske" lastnosti in ravnanja. Izpostavili so zlasti tiste, ki jih starši privzgamajo dekletom že v najzgodnejšem obdobju. Gre za prijaznost, nežnost, strpnost, vljudnost in popustljivost. Udejanjanje teh lastnosti potem od njih tudi pričakujejo. Poleg teh lastnosti so fantje dekletom pripisali tudi oblike pasivnega vedenja, kot so plašnost, sramežljivost in zadržanost. Tudi te oblike vedenja so tradicionalno značilne za ženske. Prav tako so fantje pripisali dekletom ravnanja kot so klepetanje, zgovornost, skrb za lastno telo in izgled. Da so dekleta res takšna, potrjujejo tudi razlike v oceni dekliških lastnosti med fanti in dekleti. Dekleta so zase v večji meri kot fantje ocenila, da so zanje značilne navedene lastnosti in ravnanja.

Vprašanje je, ali gre tudi pri fantih za projekcijo starševskih in družbenih stereotipov. Del odgovora, ki je vezan na družbene značilnosti, se kaže v razlikah med državami. Slovenski fantje so za razliko od avstrijskih vrstnikov ocenili, da so omenjene lastnosti v večji meri značilne za dekleta. Ali je v Sloveniji bolj zakoreninjen stereotip o ženskah, ki so nežne, prijazne, strpne, plašne, sramežljive ipd? V oceni značilnih lastnosti deklet se razlikujejo fantje iz mesta in podeželja. Zanimivo pa je, da ni razlik v oceni prisotnosti zgoraj omenjenih lastnosti pri dekletih med fanti iz mesta in podeželja. Domnevamo lahko, da so meje med mestom in podeželjem vse manj izrazite, saj je za današnji način življenja značilna velika mobilnost posameznikov, dostopnost in pretok informacij, selitev meščanov na podeželje, širjenje mest ipd.

Dekleta so fantom pripisala nekatere lastnosti, ki predstavljajo aktivne oblike vedenja (pripravljenost pomagati, samostojnost) kot tudi nekaj oblik vedenja, ki sodijo v kategorijo zaželenega - družbenega vedenja in ki so jih dekletom pripisali tudi fantje: strpnost, prijaznost, vljudnost in nežnost. Vendar se dekleta v oceni teh lastnosti ločijo od fantov. Le-ti so namreč mnenja, da so te lastnosti v večji meri značilne zanje kot za vrstnice. Pri teh lastnostih gre za dve skupini: ena je "tipična" moška oblika vedenja, ki vključuje aktivnost, druga skupina pa predstavlja lastnosti, ki jih dekleta pričakujejo od fantov oziroma so družbeno zaželene. Oceno fantov lahko v tem

primeru razumemo kot socialno zaželeno oceno in je zato višja od ocene deklet. V oceni lastnosti, značilnih za fante, se ločijo dekleta iz mest in podeželja. Slednje so bolj prepričane, da so omenjene lastnosti značilne za fante. Omenjene lastnosti in ravnanja pa so fantom v večji meri pripisala dekleta iz Slovenije kot vrstnice iz Avstrije.

Sklep

Študija daje pomembne informacije o imidžu sedmošolcev in sedmošolk ter kaže, da so že odgovori sedmošolk in sedmošolcev visoko povezani s težnjami spola glede samopodobe in glede domnevne samopodobe nasprotnega spola. Ugotovitve kažejo, da je izbira dejavnosti, opredeljena v petih področjih, povezana s precejšnjim obsegom tako ženskih kot moških stereotipov.

Dokaj nestabilna struktura razlik na področju spolnih stereotipov pri učencih in učenkah kaže, da bi bilo smiselno v nadaljevanju posvetiti več pozornosti spremljanju trendov. To, da se najmanjše razlike kažejo pri zabavah mladih, ki so njihova specifična domena, ki ni podvržena vplivu že prej izoblikovanih podob ter glede na vpliv aktualnih športnih dogajanj na mnenja o primernosti posameznih športnih zvrsti za učence oziroma učenke v posameznih državah kaže na močan socialni transfer spolnih stereotipov. V tem okviru bi bilo smiselno ugotoviti tudi vpliv izobrazbe (starši, učitelji) na oblikovanje spolnih stereotipov v posameznih okoljih, kar bi pokazalo na vlogo družine in šole pri tem.

Če v pričujoči študiji kdo išče ugotovitve o tipičnih in stabilnih razlikah med spoloma in v načinu ravnanja med fanti in dekleti, bo zanesljivo razočaran. Prepričljiva generalizacija ali razvrstitev značilnosti, ki bi jasno označevale moško in žensko in s pomočjo katerih bi lahko razumeli, kaj je socialni spol, ne obstoji (Dietzen, 1997). Še tako dobre študije, ki izpostavljajo tipične ženske in moške lastnosti in načine ravnanja, so hkrati pomanjkljive in uporabne. O fantih in dekletih, o njihovem ravnanju in s tem o odnosih med spoloma lahko več zremo, če obdelamo njihova biografska, zgodovinska, filozofska in biološka dejstva

Šola in druge sredine bi morale v večji meri usposobiti učence in učenke za večjo kritičnost do v študiji pokazanih klišejev. To velja za vsa področja. Kljub temu pa spolne podobe vsebujejo primerljive stabilne predstave, ki se bodo obdržale, ker na

eni strani omogočajo socialne orientacije, na drugi strani pa vzdržujejo nadaljnjo neenakost in razliko v moči med moškimi in ženskami.

Literatura

- Ashmore, R. D., Del Boca, F.K., Wohlers, A. J. (1986). Gender stereotypes. In R.D. Ashmore, F.K. Del Boca. The social psychology of female relations. Orlando.
- Becker, P. (1985). Sport und Sozialisation. Hamburg.
- Bergen, D. J., Williams, J. E. (1991). Sex stereotypes in the United States revisited. Sex Roles. 24.
- Biskup, C., Pfister, G. (1999). Mädchen können tanzen, Jungen Fußball spielen. Sportunterricht. Schorndorf. 48. 22-28.
- Budair, D. (2003). Kdo mi postavlja merila ?. Ona. 19. avgust 2003. št 33. Ljubljana.
- Chodorow, N. (1985). Das Erbe der Mutter: Psychoanalyse und Soziologie der Geschlechter. München.
- Deaux, K., Kite, M.E. (1987). Thinking about gender. Newbury Park.
- Deaux, K. (1984). From individual differences to social categories: Analysis of a decade's research on gender. American Psychologist. 39.
- Dietzen, A. (1993). Soziales Geschlecht. Opladen.
- Eagly, A. (1987). Sex differences in social behaviour. Hillsdale, New Jersey.
- Eagly, A. H., Mladinic, A. (1994). Are people prejudiced against women ? Some answers from research on attitudes, gender stereotypes, and judgments of competence. European Review of Social Psychology. 5.
- Eckes, T. (1997). Geschlechterstereotype. Pfaffenweiler.
- Maccoby, E., E. Jacklin, Carol, N. (1974). The Psychology of Sex Differences. Stanford.
- Mrazek, J., Hartmann, I. (1989). Selbstkonzept und Körperkonzept. Schorndorf.
- Trautner, H. M. (1994). Geschlechtsspezifische Erziehung und Sozialisation. Psychologie der Erziehung und Sozialisation. 1. Göttingen.
- Valtin, R., Klopffleisch, R. (1996). „Mädchen heulen immer gleich“ – Stereotype über Mädchen und Jungen. In: Valtin, R./Warm, U. Frauen machen Schule. 103-112.
- Zipprich, C. (2001). The Role of Sport and games in the Self-Concept of Girls and Boys. Congress of the European College of Sport Science. Köln. 216-219.